

Jukka Kanerva (toim.): **Politiikan teorian klassikoita**. Suomen filosofisen yhdistyksen julkaisusarja Filosofian kirjasto, 12. Oy Gaudeamus Ab. Helsinki 1984. 192 s.

Kanervan toimittama teos käsittelee yhdeksää klassista poliittista ajattelijaa Platonista Bakuniniin. Platonista kirjoittaa toimittaja, Aristoteleesta Simo Knuuttila, Machiavellista Hannu Nurmi, Hobbesista Matti Wiberg, Lockesta Juhani Pietarinen, Rousseusta Juha Tolonen, Hegelistä Hannu Sivenius, Marxista kirjoittajatrio Juha Koivisto, Lauri Mehtonen ja Timo Uusitupa ja Bakuninista Kari Palonen.

Teos ei ole poliittisen teorian historiaa, jos ymmärrämme poliittisen teorian empiirisenä valtiota koskevana tutkimuksena. Sen teemat ja ajattelijat kuuluvat yhteiskunta- ja poliittisen filosofian klassikoihin. Se ei myöskään ole esitys siitä, miten poliittinen teoria kokonaisuudessaan on kehittynyt 2200 vuoden aikana, vaan teos muodostuu toisistaan riippumattomista ja tasoltaan vaihtelevista 'suurten ajattelijoiden' esittelyistä. Kaikki kirjoittajat ovat suomalaisia.

Kanervan toimittaman teoksen arviointi kokonaisuutena ei ole kovin kiintoisaa. Teoksen luonteesta johtuen se ei sisällä tärkeitä, artikkelit toisiinsa kytkeviä teemoja. Näin ollen se muistuttaa lähinnä laajajohkojen tietosanakirja-artikkelien kokoelmaa. Toimittajan esipuheessa korostetaan sitä, että kokoelman lähtökohdana on ollut keskeisten ideoiden *synnyn* esitleminen. Tämä väite ei pidä paikkaansa, vain satunnaisesti artikkelit koskettelevat aikanaan uusien ideoiden syntymistä. Teos keskittyy lähinnä jo olemassaolevien ideoiden tärkeisiin systematisointityrityksiin, ja tästä syystä merkittäviin poliittisiin filosofeihin.

Kanervan artikkeli Platonista on hieman sekava. Hän tuo esille Sokrateen ja Platonin arvo-objektivistisen tavan ajatella hyveen olevan tietoa ja siten opittavissa. Hän viittaa myös siihen, että Platonin mukaan valtion (kaupunkivaltion) rakenne ja ihmisen sielun rakenne vastaavat toisiaan. Artikkelista löytyvät lähes kaikki normaali viittaukset Platonin käyttämiin kuuluisiin metaforiin. Artikkelin huipentuu Platonin teoriaa vastaan tällä vuosisadalla esitetyn kritiikin arviointiin. Tuo keskustelu on täynnä mitä alkeellisimpia väärynmääräyksiä. Esimerkiksi Karl Popper ei näytä ymmärtäneen sitä, että Platonin teoriassa vallan absoluutti käyttö siinä mielessä, että suvereeni voisi tehdä mitä haluaa, on vain tyrannia luonnehtiva piirre. Platonin ihannevaltiossa hallitsija on aristokratia. Toisaalta Platon on totalitaari siinä mielessä, että hänen ihannevaltiossaan yksityisen ja julkisen välinen ero on kadottanut kaiken merkityksensä, koska ihannevaltiossa ei ole yksityisomaisuutta eikä perheitä. Niinpä *Valtion* kirja V on ensimmäisiä lisääntymiselle ja sukupuolten väliselle kanssakäymiselle valtion säätelyn hyväksyviä teorioita. Kanerva kiinnittää huomionsa vain joi-

hinkin nykyisen keskustelun puoliin, mutta ei keskustele esimerkiksi Popperin kritiikin kannalta oleellista osaa näyttelevästä Platonin kommunismista. Sen suhteen Popper on oikeassa, kuten jo Aristoteles osoitti.

Knuuttilan kirjoitus Aristoteleesta on yksi teoksen tyylikkäämmistä ja se osoittaa, että tekijä hallitsee läpikotaisin kohteensa. Artikkelin alkaa Platonin ideaopin informatiivisella tiivistelmällä ja siirtyy tarkastelemaan Aristotelin näkemystä käytännöllisen tieteen luonteesta. Käytännöllinen tiede käsittelee hyvää elämää ja sitä konstituivaa toimintaa, ja koska jäsenyys kaupunkivaltiossa on välttämätön ehto käytännölliselle elämälle, nimittää Aristoteles käytännöllistä tiedettä politiikan tieteksi. Sen alalajeja ovat etiikka ja poliittisia instituutioita käsittelevä politiikan tiede (termin suppeammassa merkityksessä). Etiikka on tiedettä hyvästä elämästä ja politiikan tiede suppeammassa merkityksessä on tiedettä niistä keinoista, joiden avulla hyvä elämä on saavutettavissa. Knuuttila korostaa Aristoteleen arvo-objektivismia, mutta huomauttaa samalla siitä, että Aristoteleen mukaan ihminen kuuluu luonnostaan useaan eri yhteisöön, perheeseen, kylään ja kaupunkivaltioon. Tähän ajatukseen viitaten Aristoteles pyrkii osoittamaan virheelliseksi Platonin ihannevaltioon sisältyvän totalitaarisen, perheen ja yksityisomaisuuden hävittämisen periaatteen.

Machiavelli on vaikea teoreetikko huolimatta siitä, että hänen kirjoituksensa ovat näennäisen yksiselitteisiä ja siitä, että hän kirjoittaa selkeää renessanssin proosaa. Hänestä esitetyt lukuisat tulkinnat ovat sen vuoksi erittäin hämmästyttäviä. Alberto Gentili oli sitä mieltä, että *Ruhtinaan* kirjoittaja laati satiirin koska hän ei ole voinut tarkoittaa kirjaimellisesti sitä, mitä tarkoitti. Spinozan ja Rousseauin mukaan Machiavelli oli isänmaanystävä, demokraatti ja uskoi vapauteen. A. H. Gilbertin mukaan Machiavelli oli tyyppillinen aikansa edustaja, ruhtinain peili, muita opaskirjojen kirjoittajia lajakkampi ja kovaksikeitetty. Fichte ajatteli, että Machiavelli oli anti-kristillinen ajattelija, joka *Ruhtinaassaan* hyökkää kirkkoa ja sen periaatteita vastaan pakanallisin perustein. Benedetto Crocen mukaan hän oli moralisti, joka tunsikin moraalista inhoa tarkastellessaan politiikkaa ja sen vuoksi irroitti politiikan ja moraalin toisistaan. Justus Lipsiuksen mukaan Machiavelli oli kiihkoisänmaallinen, joka uskoi, että Cesare Borgia olisi saattanut voida vapauttaa Italian barbaaristen ranskalaisten ja espanjalaisten käsistä. Ernst Cassirerin mukaan Machiavelli oli viileä teknikko, joka ei sitoutunut poliittisesti eikä eettisesti ja joka halusi olla politiikan objektiivinen, moraalisesti neutraali tarkkailija. Ajatus siitä, että Machiavelli on italialainen isänmaanystävä, jonka tavoitteena viime kädessä oli edistää Italian yhtymistä, esiintyy Hegelillä, Herderillä, Macauleylla ja Antonio Gramscilla. Francis Baconin mukaan hän on ennen kaikkea realisti, jota utopistiset fantasiat eivät vaivaa. Karl Marxin mukaan Machiavellin *Fitzenzen historia* on poliittinen mestariteos, ja Engels pu-

huu hänestä valistuksen yhtenä jättiläisenä. Mutta ilmeisesti tavallisin kuva hänestä sisältää ajatuksen, että hän oli paholaisen inspiroima, hänen tarkoituksenaan oli johtaa hyvät ihmiset pahaan, hän oli suuri vääristelijä ja pahan opettaja. Tämä Elizabethin aikana syntynyt kuva sisältää usein ajatuksen siitä, että hänen nimensä toi lisämerkityksen vanhaan termiin »old Nick» ja että nimi »murderous Machiavel» sopii hyvin häneen. Bertrand Russellin mukaan *Ruhtinas* on gangsterien käsikirja. Tämän näkemyksen ovat omaksuneet monet protestanttiset ja katoliset teoreetikot, Jean Bodin, Fredrik Suuri ja Leo Strauss.

Hannu Nurmen Machiavelli sisältää aineksia, jotka esiintyvät Cassirerin, Baconin ja Crocen tulkintojen elementteinä. Sen sijaan ajatus Machiavellista isänmaallisena humanistina näyttää puuttuvan artikkelista. Tarkastellessaan hallitsijan (ruhtinaan) hyveellisyyttä Nurmi olettaa, että Machiavelli on halunnut puhdistaa käsitteen moraalista oletuksista. Hallitsija ollessaan hyveellinen pystyy alistamaan naisellisen fortunan saaden tämän itselleen suosiolliseksi ja pystyy siten hallitsemaan miehuullisesti ja taitavasti. Tämä hallitsijan toiminta johtaa yhteiskunnalliseen rauhaan, joka johtaa puolestaan veltoistumiseen mikäli hallitsija ei huolehdi siitä, että alamaiset joutuvat tilanteisiin, jotka pakottavat heidät urhoollisuutta vaativiin tekoihin.

Keskustellessaan moraalien ja politiikan suhteista Nurmi on sitä mieltä, että Machiavellin näkemys politiikasta on kyyninen ja amoraalinen. Moraalisesti oikean toiminnan teoria ei ole Nurmen tulkinnan mukaan hallitsijoiden optimaalisen toiminnan teoriaa. Nurmella ei kuitenkaan ole selvää kantaa siitä, onko Machiavellin amoralisuus hyvä vai ei.

Tähän on syytä huomauttaa, että hän — kuten useimmat perinteiset Machiavelli-tulkitsijat — ei tarkastele sellaista ajatusta, jonka mukaan Machiavelli itse asiassa pyrkii muotoilemaan kahden eri moraalijärjestelmän peruspiirteitä. Näistä toinen on julkinen, hallitsemista ja hallitsijaa koskeva moraalinen ja toinen yksityinen, kunkin oman harkinnan perusteella hyväksymä moraalinen. Tällainen tulkinta on puolustettavissa, ja sitä on viime aikoina puolustaneet ainakin Quentin Skinner ja Isaiah Berlin. Siihen kytkeytyy ajatus siitä, että julkinen moraalinen on eikristillistä yhteisöllistä moraalista jonka viimekätinen päämäärä on *patrian* hyvinvointi. Tämän tavoitteen saavuttamisen keinoina mitkään uhraukset eivät ole liian suuria. Eräässä mielessä Machiavellin teoria muistuttaa aristotelista periaatetta, jonka mukaan hyvän kansalaisen ei välttämättä tule olla hyvä ihminen. Näin ollen hänen teoriassaan politiikassa esiintyy aitoja, moraalisia periaatteita, ei vain teknisiä normeja toisin kuin Nurmi ajattelee.

Käsittäakseni Nurmen kirjoitus ei ole huono. Olen kiinnittänyt siihen huomiota muita laajemmin siksi, että näyttäisi siltä, että Machiavelli on edelleen kiinnostava ei vain Machiavellina vaan myös häntä koskevien keskenään ris-

tiriidassa olevien tulkintaperiaatteiden johdosta. Machiavellin kohdalla tämä seikka havaitaan helposti. Hänen kieltensä on selkeää; tulkintatraditiot poikkeavat toisistaan jyrkästi, ja ne koskevat Machiavellin ajattelun keskeisiä piirteitä. Kiistat kuuluvat oleellisina osina meidän kuvaamme Machiavellista, vaikka emme olisi perehtyneet hänen häntä koskevaan tutkimukseensa. Tämä huomautus koskee myös useimpia muita uutta aikaa käsitteleviä artikkeleita. Korostukset artikkelien kohdalla vaihtelevat tässä suhteessa.

Matti Wibergin Hobbes-artikkeli on toinen, josta ei lainkaan näy yhteys siihen perinteeseen, jossa Hobbes eli ja vaikutti. Nurmi toteaa artikkelinsa alussa, että sekä Galilei että Machiavelli on haudattu samaan kirkkoon Firenzessä. Hobbesin teksteissä molemmat ovat läsnä useassa mielessä. Sellainen tutkimus, joka on selvitetty italialaisen poliittisen teorian siirtymistä Atlantin rannoille, on kiinnittänyt huomiota Machiavellin ja Hobbesin väliseen yhteyteen; tutkimuksessa, jossa on analysoitu modernin luonnontieteen menetelmien historiaa 1600-luvun Englannissa, on kiinnitetty huomiota Galilein ja häntä edeltäneen matemaattisen fysiikan vaikutuksia Hobbesiin. Vuonna 1643 valmistunut käsikirjoitus, jossa Hobbes kommentoi Thomas Whiten 1642 ilmestynyttä, Galilein dialogien mallin mukaisesti laadittua *De mundo* -teosta, osoittaa selkeästi, että Hobbes tunsi eräitä aristotelisen fysiikan ja poliittisen teorian keskeisimpiä piirteitä ja että hän oli voimakkaasti eri mieltä aristotelisen Whiten kanssa. Erimielisyyden lähteet ovat uudessa fysiikassa ja roomalaisen humanismin jälkivaikutuksiin kuuluvassa poliittisessa teoriassa. Ei ole harhaanjohtavaa väittää Hobbesin kirjoittaneen uudelleen 'geometrisen muotoon' myöhäisrenessanssin poliittista teoriaa. Lisätäkäämme tähän vielä se, että Hobbes oli Francis Baconin assistenttina jälkimmäisen laatiessa teoksensa Henry VII:n historiasta, jonka esikuvana on toiminut todennäköisesti Machiavellin *Valtiollisia mietelmiä*.

Historiallisten yhteyksien ja teologisten taustojen luonnehtiminen tuo ilmi sen, että se kuva, joka piirtyy klassikosta, on toinen kuin sanakirjamaisen artikkelin luoma ei-historiallinen kuva. En tarkoita tällä sitä, että Wibergin artikkeli olisi huono vaikkakin se sisältää pieniä epätarkkuuksia.

Samankaltaisen huomautuksen voi esittää myös Pietarisen Locken käsittelevästä artikkelista. Pietarinen ei tuo esille sitä, että Locken yhteiskuntafilosofinen pääteos on osittain kommentaari, Sir Robert Filmerin vuonna 1680 ilmestyneeseen *Patriarcha*-teokseen. Kuitenkin Locken teoksesta noin puolet käsittelee Filmerin patriarkaalista poliittista teoriaa. Toisen maailmansodan jälkeen Locketutkijat ovat yhä enenevässä määrin korostaneet Locken Filmer-kritiikin tärkeyttä hänen koko poliittisen teoriansa ymmärtämisen kannalta. C. B. MacPhersonin Locketulkinta, johon Pietarinen nojaa voimakkaasti, näyttää olevan ristiriidassa Locken Filmer-kritiikin yhteydessä esi-

tettyjen teleologisten periaatteiden kanssa. Nämä periaatteet puolestaan viittaavat selvästi siihen, että Locke hyväksyisi niin sanotun positiivisen vapauden teodin poliittisessa teoriassaan. Pietarinen näyttää ajattelevan, että Locke — liberalismin isänä — kytkeytyy negatiivisen vapauden ajatukseen.

Tolosen Rousseau-artikkelissa hyväksytään myös sellainen Locke-tulkinta, jonka mukaan tämä olisi negatiivisen vapauden kannattaja. Muutoin artikkeli tuo esille hyvin Rousseauin yhteiskuntafilosofian peruskäsitteitä, huolimatta siitä, että Rousseauin keskeinen 'yleistahto' jää käsitteeksi, jonka tarkempaan tulkintaan Tolonen ei halua mennä. Näin ollen hänen kirjoituksestaan ei selviä se, miksi yleistahtoon käsite on nähty ongelmalliseksi; esimerkiksi kysymykset siitä, miten yleistahto voidaan tietää eivät ole esillä Tolosen artikkelissa.

Siveniuksen artikkeli Hegelistä on yksi teoksen parhaimmista. Riippumatta siitä, että artikkeli on paikoin puiseva, se antaa hyvän kuvan siitä aatehistoriallisesta taustasta, jossa Hegel kirjoitti, häneen vaikuttaneista tärkeistä teoreetikoista ja ennen kaikkea siitä, mikä on Hegelin myöhäisen vaiheen oikeusfilosofian luonne ja sisältö. Artikkeli ei myöskään syyllisty sellaiseen snobbailuun, johon Tolonen jättäessään kääntämättä ranskasta eräät sitaattit. Hegelin kohdalla kääntämättä jättäminen olisi ollut erittäin helppo tie, jonka Sivenius onneksi välttää.

Kirjailijakolmikko Koivisto—Mehtonen—Uusitupa kirjoittaa Marxista yrittäen haukata liian suuren palan. He käsittelevät Marxin kehityksen väitöskirjasta *Pääomaan* ja pyrkivät kommentoimaan mitä Marxilla on sanottavaa politiikasta. Kirjoitus kaatuu kuitenkin ajatukseen siitä, että kaikki alistus- ja herruussuhteet Marxilla ovat poliittisia suhteita. Kuitenkin artikkelin viimeisellä sivulla olevan sitaatin mukaisesti Marx pystyi analyttisesti erotamaan toisistaan »taloudellisen perustan» ja »koko valtakunnan päällysrakenteen», johon politiikka kuuluu. Kysymys näiden välisistä vaikutussuhteista on toinen kuin kysymys siitä, miten Marx politiikan käsitti.

Miksi Bakunin, kysyy Kari Palonen artikkelinsa alussa. Hyvä kysymys teoksessa, josta puuttuvat monet tärkeät politiikan teorian klassisten ideoiden syntyä koskevat artikkelit. Esimerkiksi vallanjako-opin syntyyn oleellisesti liittyvät keskiaikaiset keskustelut eivät ole sopineet teokseen, kuten eivät myöskään Kant ja J. S. Mill. Valtioteoreettiset utopiat eivät ole sopineet kirjaan.

Kaiken kaikkiaan pidän teosta suhteellisen onnistuneena kokonaisuutena, jota voi käyttää yliopistollisena alkeisoppikirjana esimerkiksi jonkin politiikan teorian historian yleisesityksen oheislukemistona.

ILKKA PATOLUOTO